

# **D'n Observant: van stortplaats tot natuurgebied**

**Ba. CW De strijd om de Sint Pietersberg**

Zénabou Banse  
0457124  
Begeleider: Dr. Ernst Homburg

Juli 2009

## Inhoudsopgaven

<u>Inleiding</u> .....	3
<u>Opzet</u> .....	3
<u>Hoofdstuk 1. Het ontstaan van de ENCI-stortberg, de latere Observant</u> .....	5
<u>Hoofdstuk 2. De Stortheuvel binnen de ENCI-concessielijn. Jaren 60</u> .....	7
<u>Hoofdstuk 3. De Openstelling van de voormalige stortheuvel voor het publiek en de officiële benaming voor de heuvel D'n Observant. Jaren 70</u> .....	11
<u>Hoofdstuk 4. De Observant in de planning van de ENCI. Het mergelmeer in wording. Jaren 80</u> .....	15
<u>Hoofdstuk 5. D'n Observant in het plan Taken. Jaren 90</u> .....	16
<u>Hoofdstuk 6. De bevolking in beweging tegen een mogelijke afgraving van D'n Observant door de ENCI. Jaren 2000</u> .....	18
<u>Hoofdstuk 7. Intermezzo: D'n Observant als geschenk aan de gemeente Maastricht en aan de bevolking</u> .....	20
<u>Hoofdstuk 8. D'n Observant in het plan Verborgten Valleien en het laatste plan van transformatie. Hedendaagse discussies</u> .....	22
<u>Conclusie</u> .....	24
<u>Gebruikte bronnen</u> .....	29

## **Inleiding**

In een artikel in het *Dagblad De Limburger* van 24 november 2001 merkt René Wilms op dat D'n Observant in eerste aanleg een doorn in het oog was van de bevolking van Maastricht.<sup>1</sup> In een interview d.d. 15 april 2009 met drie representanten (ex-medewerkers) van de ENCI, De Jong, Rijk en Poesen, spreken deze ook over protesten die leefden tegen deze stortheuvel. Deze laatste werd later door de ENCI beplant en opengesteld als openbaar wandelgebied. Tegenwoordig is men gehecht aan dit stuk natuur. De bevolking wil dit gebied behouden. Sterker nog, zij wil voor het behoud ervan vechten. Tijdens externe bijeenkomsten van verschillende belangengroepen in het kader van het transformatieproject, "ENCI Transformeert Nu", werd ik getroffen door de felheid van de debatten en de emoties die loskwamen bij het noemen van D'n Observant. Ik kon geen duidelijk beeld krijgen van wat er nu eigenlijk speelde. De hele kwestie rond de Observant bleef voor mij abstracte en verward. Ik wilde er meer van weten.

Hoe ontrolt zich het beeld en de betekenis van D'n Observant sinds zijn ontstaan? Er blijkt sprake te zijn van een omslag van dit beeld bij de bevolking zowel als bij de ENCI. Hoe kon dit plaatsvinden? Deze scriptie behandelt het fascinerende verhaal van een stort dat kon evolueren tot een geliefd en omstreden natuurgebied. Om kijk te krijgen op het verloop van de geschiedenis van de beeldvorming en de betekenis van D'n Observant, wordt begonnen bij de ontstaansgeschiedenis als ENCI-stortplaats. Publicaties en concessies aangaande deze heuvel worden geanalyseerd om de veranderende betekenissen van de heuvel te traceren.

## **Opzet**

In hoofdstuk1 zullen we ingaan op het ontstaan van de heuvel, de latere Observant. Hierin wordt stil gestaan bij de vorm en de daaruit voortkomende complicaties van de heuvel, onder andere de optredende erosie.

Hoofdstuk 2 gaat in op het verzoek van 30 november 1962 van de ENCI tot uitbreiding van de concessie. Als voorwaarde voor het verlenen van een concessie, moet de ENCI een door de Gedeputeerde Staten van Limburg goed te keuren plan van eindtoestand ontwerpen. Op 27 september 1960 geeft de ENCI landschapsarchitect Ir. Vallen te Roermond

---

<sup>1</sup> Wilms, 2001

opdracht voor het ontwerpen van een dergelijk plan<sup>2</sup>. Er zal in het kort worden ingegaan op dit plan en de plaats van de stortheuvel hierin.

Hoofdstuk 3 behandelt de kwestie van de openstelling voor het publiek van de beplante stortheuvel. Deze kreeg een naam als resultaat een prijsvraag georganiseerd door de ENCI.

Hoofdstuk 4 belicht het mergelmeer in het door de ENCI te creëren natuurgebied zoals dit in het plan Vallen werd gepland. In dit plan zou D'n Observant deelvormen van de entourage (een oeverkant) van het in de groeve te creëren mergelmeer. Dit project zou in 1991 verwezenlijk zijn. Er kwam een verandering in deze planning. De ENCI vroeg namelijk in 1976 vergunning om in 1991 mergel te winnen op het Plateau van Margraten. Naar aanleiding van de afwijzing van dit verzoek werd vervolgens door de ENCI een nieuw plan gemaakt, Het plan Taken.

Hoofdstuk 5 behandelt het plan Taken. Dit plan gaat uit van dieptewinning van het door de ENCI afgegraven gebied van de Sint Pietersberg. D'n Observant is hier echter plotseling verdwenen en heeft plaatsgemaakt voor een tweede meertje bij de Sint Pietersberg.

De bevolking is niet gelukkig met het verdwijnen van de D'n Observant en komt in beweging tegen deze afgraving. Hoofdstuk 6 gaat hier verder op in.

D'n Observant wordt voornamelijk door de actiegroepen die het behoudt van de natuur bepleiten, als een "geschenk" aan de bevolking van Maastricht beschouwd. Tegenwoordig wordt dit geschenk door de ENCI ontkend. Wat wordt door de ENCI als "geschenk" verstaan? Wat betekende het ENCI-geschenk voor de gemeente Maastricht? In Hoofdstuk 7 komt dit nader ter sprake.

In Hoofdstuk 8, zullen we ingaan op de betekenis van de Observant in een nieuw plan; het plan "Verborgene Valleien" dat vervolgens overgaat in het meest recente plan; het plan van Transformatie dat in 2010 klaar dient te zijn.

---

<sup>2</sup> Grondslagen met betrekking tot het landschapvorming voor het gebied van de St. Pietersberg, 1962, p1

## Hoofdstuk 1.

### Het ontstaan van de ENCI-stortberg, de latere Observant

D'n Observant zoals we deze nu kennen is een stortheuvel, in de loop van de tijd opgebouwd, beplant en vervolgens gemoduleerd door de ENCI. Hoe ontstond deze heuvel? In 1926 kreeg de Eerste Nederlandse Cement Industrie ENCI N.V. van de overheid vergunning om aan de oostzijde van de Sint Pietersberg een Portland-cementfabriek te stichten.<sup>3</sup> De fabriek werd geïnstalleerd direct aan de berg. De mergel zou in dagbouw gewonnen worden voor het produceren van cement. Om in dit productieproces de mergel te winnen, moest er eerst een en ander gebeuren. Op de te winnen kalksteen lag een grotendeels onbruikbare deklaag (löss, grind en zand), met een gemiddelde dikte van ongeveer 14 à 15 meter. Deze moest dus eerst verwijderd en ergens gedeponerd worden.

In de beginjaren van de ENCI, is deze deklaag aan de westzijde van de Sint Pietersberg gestort op terrein in bezit van de ENCI. De ENCI stortte eerst de afgegraven grond zo, dat deze storting een doorlopende berghelling werd die de ENCI-groeve vanuit het Jekerdal aan het oog zou onttrekken. Toen dit doel bereikt was, werd hierop in de jaren dertig het ENCI-bos aangelegd. Dit gebeurde door de Heidemaatschappij, in het kader van werkverschaffing voor de Maastrichtse werkelozen. Wat dit laatste betreft, had de ENCI op 15 januari 1938 haar plan tot ontginning, bewerking en bebossen van het ENCI-bos, aan de gemeente Maastricht voorgesteld.<sup>4</sup> De gemeente Maastricht vroeg in verband hiermee advies van de 'Stichting het Limburgsch Landschap' die het plan vervolgens op 17 maart 1938 goedkeurde.<sup>5</sup>

Na de aanleg van het ENCI-bos is geleidelijk aan ten zuiden van de groeve, uit de overige deklaag een stortheuvel (de latere Observant) opgebouwd. Dit vond plaats tussen 1939 tot 1967. Het vervoer geschiedde over kleine wegen, waar gestort werd in lagen van 4 à 5 meter dikte.<sup>6</sup> Het stort werd langzaam hoog en bereikte volgens Dhr Gijtenbeek, chef tuindienst van de ENCI een niveau van ongeveer 170 meter.<sup>7</sup>

Met een dergelijke hoogte, kon het silhouet van de stortheuvel natuurlijk niet onopvallend in het landschap blijven. Volgens Gijtenbeek, rees destijds de vraag bij velen wat er met dat "ding" ging gebeuren. Hoewel ik in de geraadpleegde literatuur geen klachten

---

<sup>3</sup> Ceha-Konings, 1976, p I

<sup>4</sup> Brief van Gemeente Maastricht aan de Stichting het Limburgsch Landschap Secretariaat, 15 januari 1938

<sup>5</sup> Brief van Stichting het Limburgsch Landschap aan Burgmeester en Wethouders der gemeente, 18 maart 1938

<sup>6</sup> Jacobs, 1981, p13

<sup>7</sup> Gijtenbeek, 1967, p62

tegen deze stortheuvel ben tegengekomen, waren er toch volgens Gijtenbeek, mensen die aanstoot namen aan deze afvalberg. Dit blijkt ook uit het reeds in de inleiding aangehaalde artikel in *Dagblad De Limburger* waarin bericht wordt dat de stortheuvel vroeger een doorn in het oog was voor vele Maastrichtenaren.<sup>8</sup>

Bij het ontstaan van de stortheuvel, deden zich enkele problemen voor. In een wetenschappelijk onderzoek van Theo Jacobs van de Landbouwhogeschool te Wageningen wordt vermeld dat rond 1950 toen de noord en oostzijde van de stortheuvel grotendeels gestort was, de stortheuvel te kampen kreeg met het wegspoelen van het gestorte materiaal.<sup>9</sup>

Hier moest ingegrepen worden. Tijdens een recent interview met leden van de ENCI, haalden deze aan dat de ENCI op een gegeven moment verplicht was de stortheuvel vorm te geven en te beplanten.<sup>10</sup> Dit gezien de door Jacobs aangehaalde dreiging en daarbij nog vanwege een optredende erosie in de stortheuvel. Het gebeurde zelfs dat het stortmateriaal van de stortheuvel zich verplaatste door het bos aan de Oosthelling en op de Lage Kanaaldijk terecht kwam.<sup>11</sup>

Maatregelen moesten dus getroffen worden. Op advies van Dhr. Diemont (SBB) is er onder leiding van de reeds genoemde Dhr. Gijtenbeek (ENCI) ter plaatse een erosiebestrijding aangebracht.<sup>12</sup> Een van de mogelijkheden voor de bestrijding van de erosie was volgens Gijtenbeek, de taluds van een liefst stevige begroeiing te voorzien. Maar daarna bleek na een onderzoek dat in het mengsel van zand, grind en löss (de voormalige deklaag) waarin vrij veel kalk voorkwam, maar andere elementen die voor plantengroei van belang waren sporadisch voorkwamen. Hierdoor werd besloten elzen te planten en wilgenpalen in de grond te slaan.<sup>13</sup> De wilgenpalen zouden wortels krijgen tot op een diepte van 70 à 80 cm en zouden zorgen voor leven in de grond. Tevens zou deze wijze van beplanting tot resultaat hebben dat de grond na circa 2 jaar bedekt was met begroeiing. Deze eerste interventie bleek later onvoldoende te zijn. De elzen en wilgen zijn snelgroeiende houtsoorten die echter niet thuis horen in Limburg. In de toekomst zouden deze volgens Gijtenbeek daarom geleidelijk worden vervangen door inheemse bomen en struiken.

Zo ontstond de Observant, een stortplaats die in de loop van de tijd vorm werd gegeven en vervolgens is beplant. De stortheuvel werd tussen 1939 en 1967 opgebouwd. Binnen die tijd om precies te zijn, op 30 november 1962 had de ENCI bij G.S een aanvraag

---

<sup>8</sup>Wilms, 2001

<sup>9</sup> Jacobs, 1981, 19

<sup>10</sup> Interview, 2009-05-19

<sup>11</sup> Gijtenbeek, 1967, p65

<sup>12</sup> Jacobs, 1981, p19

<sup>13</sup> Gijtenbeek, 1976, p65

ingediend tot uitbreiding van haar concessiegebied.<sup>14</sup> Als de concessie wordt verleend blijkt de stortheuvel ongevraagd binnen de concessielijn te vallen. Welke betekenis moeten we hier aan hechten? Dit brengt ons naar het volgend hoofdstuk.

## **Hoofdstuk 2.**

### **De Stortheuvel binnen de ENCI-concessielijn. Jaren 60**

In 1949 werd er een concessielijn vastgesteld van het ter beschikking gestelde afgraafgebied van de ENCI. De ENCI moest vanaf die tijd om de drie jaar een nieuwe vergunning aanvragen bij de provincie.<sup>15</sup> Er zal niet uitgebreid worden ingegaan op de concessie van 1949. Wel is het van belang in gedachte te houden dat deze concessie bedoeld was de ENCI grondstof te verschaffen voor de cementproductie voor 60 jaar.<sup>16</sup> Tevens bepaalde een van de voorwaarden van de concessie van 1949 dat de ENCI naast de verplichting om elke drie jaar een nieuwe vergunning aan te vragen, ook telkens om de 3 jaar een nieuw plan van eindtoestand diende te maken.<sup>17</sup>

In de jaren zestig wilde de ENCI haar concessie uitbreiden. De rede voor deze uitbreiding blijkt te zijn dat het bedrijf in productienood zat. Ook was uitbreiding van het productiepotentieel nodig om de concurrentie positie op de markt te behouden.<sup>18</sup> Een geleidelijke toename van de cementproductie had ertoe geleid dat de ENCI in de jaren zestig nog maar een voorraad van 20 jaar ter beschikking had. De vraag naar cement was in deze periode enorm gestegen. Als de tot dan toe bestaande productiecapaciteit niet werd uitgebreid, zou in 1965 een tekort van 400.000 ton en in 1970 van 900.000 ton ontstaan; aldus de Kamer van Koophandel en Fabrieken voor Maastricht en Omstreken.<sup>19</sup> Daarom diende de ENCI op 30 november 1962 deze aanvraag bij de Gedeputeerde Staten van Limburg in.

Ten aanzien van de totale afwerking van de Sint Pietersberg was op verzoek van de ENCI een landschapplan opgesteld door landschaparchitect Ir Vallen.<sup>20</sup> In deze aanvraag, verzocht de ENCI een gedeelte van het zogenaamde Poepelmondedal, de Zwarte berg en de Zonneberg met haar gangenstelsel ter afgraving. De gemeente Maastricht liet op 22 oktober 1965 in een brief aan de G.S weten, dat gezien de nationale economische en industriële

---

<sup>14</sup> Vergadering Nov. / Dec. 1966 no F5 14 november 1966

<sup>15</sup> Ceha-Konings, 1976, p iii

<sup>16</sup> Grondslagen met betrekking tot het landschapvorming voor het gebied van de St. Pietersberg, 1962

<sup>17</sup> Landschapsplan Sint Pietersberg, 1972 p1

<sup>18</sup> Brief aan heren Gedeputeerde Staten van Limburg 22 oktober 1965

<sup>19</sup> Brief aan heren Gedeputeerde Staten van Limburg 22 oktober 1965

<sup>20</sup> Beknopte uiteenzetting van het standpunt van ENCI inzake de mergelwinning uit de St. Pietersberg te Maastricht ten behoeve van de cementfabricage 1965, p3

belangen, een uitbreiding van de concessie voor de ENCI gerechtvaardigd was.<sup>21</sup> Wel achtte de gemeente dat het Poepelmondedal en de Zonneberg met haar gangenstelsel behouden moesten blijven.

Ten aanzien van de aangevraagde concessie-uitbreiding, vroeg de Gedeputeerde Staten om advies aan de “Commissie inzake de begrenzing van het afgravinggebied van de St. Pietersberg.”<sup>22</sup> Een commissie die in 1951 in het leven was geroepen door de G.S. Bij de beoordeling van de gevraagde uitbreiding blijkt de commissie verdeeld te zijn. Er waren twee belangen groepen. De eerste groep pleitte voor het landschapschoon, wetenschap, historie, toerisme en verkeer. De sterke punten die deze groep naar voren bracht waren dat het Popelmondedal ongeschonden diende te blijven, dat door de afgraving de skyline nergens doorbroken mocht worden en het Zonneberggangenstel grotendeels behouden diende te blijven. De tweede groep pleitte hiertegen voor belangen van economische en van sociale aard. Hoewel de belangen van de eerste groep iedere uitbreiding in de weg stond, kwam de commissie tot de conclusie dat met het oog op de economische en sociale situatie een uitbreiding van het afgraafgebied van de ENCI gerechtvaardigd was.<sup>23</sup> De vraag deed zich voor waar de uitbreiding plaatst moest vinden?

Uiteindelijk blijkt dat gezien de ligging van de Sint Pietersberg zonder aantasting van het Jekerdal en het Maasdal, een uitbreiding slechts in het noordelijke richting plaats kon vinden.<sup>24</sup> In dit gedeelte lagen de Wilde berg, de Zwarte berg en de Zonneberg. Wat betrof de cultuurhistorische, faunistische en toeristische betekenis van dit noordelijk gesitueerd gebied was de Gedeputeerde Staten niet genoeg op de hoogte. Daarom voegde de G.S aan de Provinciale Waterstaat voor het starten van een onderzoek.

Uit de resultaten van dit onderzoek bleek dat het in het geding zijnde gangenstelsel opgebouwd was uit een aantal stelsels waarvan het Zonneberggangenstelsel het oudste cultuurhistorisch en toeristisch van betekenis was. Dit in vergelijking met het gangenstelsel van de Wilde berg en Zwarte berg.<sup>25</sup> Het onderzoek van de Provinciale Waterstaat leidde tot het vaststellen van een nieuwe concessielijn in 1966 die tegemoet kwam aan de gevraagde concessie van de ENCI in 1962.

---

<sup>21</sup> Brief de gemeente Maastricht aan heren Gedeputeerde Staten van Limburg 22 oktober 1965

<sup>22</sup> Beknopte uiteenzetting van het standpunt van ENCI inzake de mergelwinning uit de St. Pietersberg te Maastricht ten behoeve van de cementfabricage 1965, p3

<sup>23</sup> Nota, betreffende verzoek van de ENCI om uitbreiding van de concessie op de St. Pietersberg te Maastricht, 26 november 1965

<sup>24</sup> Vergadering Nov/ Dec. 1966. no F 5, 14 november 1966, p3

<sup>25</sup> Vergadering Nov/ Dec. 1966. no F 5, 14 november 1966, p3



In dit nieuwe vastgestelde afgraafgebied werden echter het Poepelmondedal en de Zonneberg gespaard van afgraving. Wel kwamen in plaats hiervan de Wilde berg, de stortheuvel, (Observantgebied) en het ENCI-bos binnen de concessielijn te liggen.<sup>26</sup>

Na een overleg met de directie van de ENCI heeft deze haar aanvraag van 30 november 1962 ingetrokken en vervangen door de met de provincie overeengekomen concessie uitbreiding die 1 april 1966 dateert.

Artikel 1 van deze overeenkomst, verplicht de ENCI de omringende gebieden buiten de nieuwe gewijzigde concessielijn aan de provincie over te dragen. Dit zelf artikel verplichte de ENCI het Zonneberggangenstel en het Poepelmondedal binnen drie maanden na sluiting van de overeenkomst aan de provincie over te dragen.<sup>27</sup> Uit een latere brief van 'de Chef van de Afdeling Algemene Dienst en Kabinet' van de gemeente aan de burgemeester staat vermeld, dat D'n Observant tot de over te dragen gebieden aan de provincie behoorde.<sup>28</sup> Dit was wel niet als voorwaarde in het besluit van 1966 genomen, maar in een latere vergunning d.d. 30 oktober 1967.

Als reeds aangehaald had de ENCI ten aanzien van de verdere afwerking van de Sint Pietersberg een landschapplan laten ontwerpen.<sup>29</sup> Dit plan was op verzoek van de directie van de ENCI op 27 september 1960 door landschaparchitect Ir. Vallen ontworpen. Het moet wel worden opgemerkt dat op grond van de bereikte overeenkomst van 1966, de ENCI opdracht heeft gekregen een herzien plan van eindtoestand op te stellen. Dit herzien plan is door Ir. Vallen ontworpen en is pas op 2 april 1973 door de Gedeputeerde Staten van Limburg goedgekeurd.<sup>30</sup> Van belang hier voor de beeldvorming is de plaats van de stortheuvel in het eerste plan en het herziene plan.

Bij het opstellen van het eerste plan (1962), blijkt dat er aandacht werd besteed aan het complexe landschap van de Sint Pietersberg. Het verschil tussen dit plan (1962) en andere plannen voorheen was volgens Ir Vallen dat het resterende gedeelte van de Sint Pietersberg in dit nieuwe plan, een harmonische afgeronde vorm zou krijgen. Dit in tegenstelling tot de oude concessielijn waar berg en groeve van elkaar afgekeerd lagen.<sup>31</sup> Een van de grondslagen uit dit plan Vallen (1962) was dat de Sint Pietersberg na afloop van de exploitatie duidelijk als voortzetting en beëindiging van het heuvelcomplex waarneembaar moest blijven. Daarom

---

<sup>26</sup> Afgraafgebied N.V. ENCI op de St Pietersberg te Maastricht Schaal 1:7500. november 1966

<sup>27</sup> Besluit van de Gedeputeerd Staten 16 december 1966

<sup>28</sup> Brief van De Chef van de Afdeling Algemene Dienst en Kabinet van gemeente Maastricht aan Heer Burgemeester 25 mei 1976

<sup>29</sup> Beknpte uiteenzetting van het standpunt van ENCI inzake de mergelwinning uit de St. Pietersberg te Maastricht ten behoeve van de cementfabricage 1965, p3

<sup>30</sup> Landschapsplan Sint Pietersberg, 1972

<sup>31</sup> Grondslagen met betrekking tot het landschapvorming voor het gebied van de St. Pietersberg, 1962, p9

moest volgens Ir. Vallen de stortheuvel lager worden afgegraven en vervolgens gemoduleerd worden tot een in het landschap passende vorm.<sup>32</sup> Verder in dit nieuw plan spreekt Ir. Vallen over mergelwinning beneden het grondwaterpeil. Hierdoor zal een uitgerekte groeve met steile wanden ontstaan, waarbinnen zich een grote waterplas, een meer zou vormen

Het herziene plan Vallen dat pas in 1973 goedgekeurd werd, volgt in grote lijnen het eerste plan van 1962. Dit plan gaat ook uit van een 'meer' in wording; een meer van ongeveer 60 hectaren.<sup>33</sup> Door het landschappelijk desideratum, de hoofdstructuur van het reliëf in zijn verschijningsvorm te handhaven, gaat Ir. Vallen ook hieruit van een aanpassing van de stortheuvel in de eindtoestand.<sup>34</sup>

Om terug te gaan bij de beeldvorming; de stortheuvel werd door het besluit van 1966 in het afgraafgebied van de ENCI geplaatst. Alle terreinen die binnen de concessielijn lagen konden in principe worden afgegraven, maar in het door Ir. Vallen verworpen plan blijkt dat er anders wordt gekeken naar de stortheuvel. Zowel in het eerste plan van 1962 als het herziene plan dat in 1973 goed wordt gekeurd, wordt uitgegaan van een aanpassing van de stortheuvel in het landschap. Daarbij moet nog worden opgemerkt dat los van de bepaling van Ir. Vallen de stortheuvel te verlagen, eveneens de Gemeente Maastricht deze aanpassing gevraagd had. De stortheuvel moest volgens de gemeente tot 20 meter beneden de huidige top worden afgegraven.<sup>35</sup>

De ENCI verkreeg in 1966 na onderhandelingen met diverse belangen groepen haar vergunning om verder bij de Sint Pietersberg te mogen afgraven. Deze concessie werd goedgekeurd door de Gedeputeerde Staten van Limburg. Het besluit van 1966 is vervolgens opnieuw bekrachtigd en herziend in een nieuw besluit en vergunning d.d. 30 oktober 1967 die met wederopzegging tot 16 december 1991 werd verleend.<sup>36</sup> Tot zover het verzoek van de ENCI in 1962 tot uitbreiding van haar concessie, de wijziging van de nieuwe concessielijn en het daarbij behorende plan van de eindtoestand.

Welnu, toen de stortheuvel in 1966 binnen de concessielijn werd gebracht, was de beplanting van de heuvel nog gaande. Zoals uit hoofdstuk 1 blijkt, kreeg de stortheuvel rond 1950 te maken met wegspoelen van het gestort materiaal en optredende erosie. Vervolgens is er een erosiebestrijding op de stortheuvel aangebracht die bestond uit het beplanten van elzen en wilgen palen. Deze zijn later vervangen door inheems houtsoorten. Verdere beplantingen

---

<sup>32</sup> Grondslagen met betrekking tot het landschapvorming voor het gebied van de St. Pietersberg, 1962, p4

<sup>33</sup> Landschapsplan Sint Pietersberg, 1972 p13

<sup>34</sup> Landschapsplan Sint Pietersberg, 1972 p18

<sup>35</sup> Brief de Gemeente Maastricht aan Heren Gedeputeerde Staten van Limburg, 2 mei 1966

<sup>36</sup> Extract uit het register van der besluiten van Gedeputeerde Staten van Limburg. No. B 22677. Besluit van 30 oktober 1967

en begroeien zijn in de loop van de tijd nog aangebracht.<sup>37</sup> Toen het zover was, werd in het jaar 1976 dit nu inmiddels begroeide natuurgebied voor het publiek opengesteld. Dit brengt ons naar een nieuw hoofdstuk.

### **Hoofdstuk 3.**

#### **De Openstelling van de voormalige stortheuvel voor het publiek en de officiële benaming voor de heuvel D'n Observant. Jaren 70**

D'n Observant is in het jaar 1976 officieel voor het publiek opengesteld. Dit gebeurde ter gelegenheid van het gouden jubileum van de ENCI. In juni 1976 bestond het bedrijf 50 jaar. De voormalige stortheuvel die in de loop van de jaren beplant en gemoduleerd was, had tot dan toe nog geen officiële naam. Om dit doel te bereiken, organiseerde de ENCI een prijsvraag.

De ENCI publiceerde een advertentie met de vraag: “wie weet een originele toepasselijke naam voor dit gebied te bedenken?” Het lag in de bedoeling dat een jury bestaande uit een drietal personen van buiten het bedrijf de bedachte ingezonden namen zouden beoordelen. De winnaar zou 500 gulden krijgen.<sup>38</sup>

Deze onafhankelijke jury bestond uit: M. Debats, wethouder van onderwijs en cultuur, Dr. H. Wouters, stadsarchivaris van Maastricht en P. Tummers, chef stadsredactie De Limburger. Drie honderd suggesties kwamen binnen. In een artikel uit *De Limburger* over deze prijsvraag staat vermeld dat uit de ingezonden namen vele uitmunten in originaliteit, maar dat er ook minder bruikbare namen waren als: ENCI-kliek (Kliek van de ENCI), ENCI-tumor, de ENCI-piek, de Enciterp. Ook waren er geestige als: ENCI\_drol, of Verbloemingsberg.<sup>39</sup>

Het is gebleken dat de jury uiteindelijk na lang wikken en wegen een selectie moest maken tussen de benamingen St. Pieterskruin, ENCI-berg, D'n top, Trichterberg, St. Pieterskop, Caesterberg, ENCI-Top, Guldenberg, Maasberg en D'n Observant. Deze laatste benaming “D'n Observant” leek de jury de meest verkieslijke en toepasselijke naam voor de nieuwe berg. Dit omdat deze benaming herinnerde aan het vroegere Observantenklooster dat in die omgeving lag. Ook werd voor deze naam gekozen omdat deze berg kan worden beschouwd als een observant (waarnemer) aan de zuidkant van Maastricht. Verder ging de

---

<sup>37</sup> Poesen, 1994, p4

<sup>38</sup> ENCI Schakels Z.J [1976]

<sup>39</sup> De Limburger, 5 februari 1976, p7

jury er van uit dat de Maastrichtenaar snel vertrouwd zou zijn met deze benaming. De niet-Maastrichtenaar en de vluchtige bezoeker zouden eveneens snel de zin van deze naam begrijpen. Toen de keuze bepaald was, werd pas bekend wie de inzender was. Deze was ingezonden door de heer L. Jacobs, oud directiesecretaris van de ENCI.<sup>40</sup>

In het artikel '*Het ENCI-geschenk: D'n Observant (1976)*' van Dhr. L. Gulikers, blijkt dat de officiële opening van de heuvel onder andere werd bijgewoond door Mr. A.M.I.H. Baeten burgemeester van Maastricht en J. Haasnoot directeur-generaal van de ENCI Nederland, vergezeld door de volledige directie van de ENCI. In dit zelfde artikel dat in *ENCI Schakels* in een extra uitgave is gepubliceerd, treffen we de toespraak aan die J. Haasnoot hield bij gelegenheid van de opening:

“Wij nemen veel weg, maar geven ook veel terug. (...) Hier is dan een gedeelte klaar: D'n Observant van het afwerkingplan van de St. Pietersberg tegen de tijd dat de mergelwinning wordt beëindigd. D'n Observant vormt in dit eindplan een onderdeel van de totale afwerking”.<sup>41</sup>

Volgens J. Haasnoot, de directeur generaal van de ENCI, vormde de dan geopend Observant voor het publiek, een belangrijk onderdeel van de totale afwerking van de groeve in de Sint Pietersberg. Dit is ook wat vermeldt staat op zijn uitnodigingsbrief aan de burgemeester van Maastricht.<sup>42</sup> Dit wordt hier aangehaald omdat tegenwoordig deze aangehaalde kwestie van 'geven en nemen' ter discussie staat.

Zoals het later zal blijken staat D'n Observant tegenwoordig ter afgraving en diverse actiegroepen eisen voor het behoud van dit stuk natuur. AnneMarieke Paulussen en Betty van Haas van het Actiecomité ENCI Stop beaamden tijdens een interview d.d. 04 april 2009 dat J. Haasnoot, directeur-generaal van de ENCI, D'n Observant 'geschonken' had aan de bevolking van Maastricht. Rede deze niet mag worden afgegraven. De ENCI ontkend dat er sprake was van een 'geschenk' van de heuvel aan de bevolking. Op deze actuele discussies zal verder uitgebreider worden ingegaan in hoofdstuk 6.

Hoe dan ook, het al dan niet geschonken zijn van de Observant aan de gemeente van Maastricht blijkt onder andere te maken met de toespraak van J. Haasnoot, directeur-generaal van ENCI, Gulikers' artikel '*Het ENCI-geschenk: D'n Observant*' (1976) en de toespraak van de burgemeester van Maastricht bij deze gelegenheid. Dit vraag nadere toelichting.

Als reeds geconstateerd ging J. Haasnoot in zijn toespraak bij de opening van de heuvel uit van de kwestie van 'geven en nemen'. Dhr Gulikers beaamde in zijn artikel dat het

---

<sup>40</sup> De Limburger, 5 februari 1976, p7

<sup>41</sup> Gulikers, 1976

<sup>42</sup> Brief van Haasnoot aan De heer en mevrouw A. Beaten 4 mei 1976

zelden of nooit zal voortkomen dat een Nederlandse burgemeester een berg als ‘cadeau’ kreeg voor zijn gemeente. Dit was volgens hem een teken dat de ENCI “niet alleen maar alles opvreet”, maar ook een prachtige natuur opbouwde voor de stad.<sup>43</sup>

De burgemeester van Maastricht bleek de ENCI zeer erkentelijk voor deze actie te zijn en zei in zijn toespraak als dank:

“dat de ENCI niet alleen een befaamd gaten en groevengraver is, maar ook een vermaard bergbouwer. Wat de Maastrichtenaar in de loop der jaren bijbleef, was de geweldige puist op de Sint Pietersberg. Nu komt hij tot de verrassende ontdekking, dat hier een stuk natuurschoon is gewrocht, dat nu een heel andere functie gaat vervullen dan iemand in het verleden had kunnen verwachten. Dit ‘natuurgebied-geschenk’ is een attractie voor Zuid Limburg en in het bijzonder voor Maastricht.<sup>44</sup>

De ENCI nodigde hiermee mensen uit, gebruik te maken van de geopende heuvel. “Kom en klim op de top. Zie dat prachtige stuk van het Zuid Limburgse heuvelland tot aan de uitlopers van de Belgische Ardenne of tot aan het Amerikaans militair oorlogskerkhof in Margraten. Kijk aan de zuid en westzijde en geniet van de bossen van Caestert en het idyllisch dorp Kanne en het fraaie landschap van het Jekerdal. Er werd zelf aan de jeugd gedacht. In de winter zouden de jongelui zich gezond-sportief vermaken in de sneeuw op de speciaal aangelegd sneeuwheellingen”.<sup>45</sup> Uit dit alles blijkt dat er toen over een ‘geschenk’ werd gesproken. Dat vraag is dan wat dit ‘natuurgebied-geschenk’ betekent voor zowel de ENCI als de bevolking van Maastricht. Hier verder in hoofdstuk 6.

De ENCI publiceerde in 1976 diverse brochures die men uitnodigde tot gebruikmaking van D’n Observant. Niet alleen de gepubliceerd artikelen uit ‘ENCI Schakels’ waren uitnodigend van aard. De door mij geraadpleegde artikelen uit ‘*De Limburger*’ van 5 mei en van 21 mei 1976 nodigden het publiek uit, tot het genieten van het aanbod van de ENCI.

Wel zullen de vrij spottende alternatieve benamingen voor de heuvel bij de prijsvraag u opgevallen zijn. De vraag doet zich voor, waarom men destijds zo’n negatieve houding aannam tegen het aanbod van de ENCI? Volgens ex-medewerkers van de ENCI, De Jong, Rijk en Poesen, had deze negatieve stemming niets te maken met het aanbod.<sup>46</sup> Het waren uitingen van een anti-ENCI ressentiment. Dit anti-ENCI gevoel kwam onder andere door de stofoverlast, maar vooral door de kwestie (aanvraag) Margraten. De ENCI had in het zelfde

---

<sup>43</sup> Gulikers, 1976, p8

<sup>44</sup> Gulikers, 1976, p8

<sup>45</sup> Gulikers, 1976, p7

<sup>46</sup> Interview, 2009-05-19

jaar van de opening van D'n Observant in 1976, toestemming gevraagd om in 1991 (einde van de concessie geldigheid van de Sint Pietersberg afgraving) mergel te winnen in het Plateau van Margraten omdat de voorraad in het huidige wingebed (Sint Pietersberg) tegen die tijd zou zijn uitgeput.<sup>47</sup> De bevolking was hier niet blij mee. Vandaar de negatieve stemming destijds en vandaar ook de PR rond de prijsvraag.

De algemene stemming van de bevolking ten aanzien van de ENCI was door de kwestie Margraten gespannen. Tevens blijkt uit een interne brief (geschreven door de Chef van de Afdeling Algemene Dienst en Kabinet van de gemeente ) aan de burgemeester van Maastricht dat de relatie van de ENCI met de provincie ten aanzien van D'n Observant gespannen was.<sup>48</sup> Met name betreft dit de verlaging van de top van de Observant. In het door Ir. Vallen ontworpen plan van eindtoestand lag de hoogte van D'n Observant 20 meter lager. Aangezien deze verlaging in werkelijk nog niet geschied was voor de opening in mei 1976, verzocht de ENCI de burgemeester van Maastricht deze kwestie onaangeroerd te laten en waarom?

Uit de brief blijkt dat de ENCI een goede verhouding met de provincie wilde tot stand brengen in verband met het verkrijgen van de concessie voor Margraten. Ook dacht de ENCI te voorkomen dat 'de publieke opinie' onder invloed van uitspraken van de burgemeester, die zich tegen een verlaging van D'n Observant zou keren, er toe zou leiden dat het publiek zou denken dat de ENCI op deze wijze gemakkelijk onder haar verplichting tot afgraving uit zou komen.<sup>49</sup>

Hoe dan ook, de aanvraag voor mergelwinning op het Plateau van Margraten werd in 1989 door mevrouw Smit-Kroes, Minister van Verkeer en Waterstaat afgewezen.<sup>50</sup> De ENCI bedacht in plaats hiervan een alternatiefplan. Op dit alternatiefplan zal in hoofdstuk 5 worden teruggekomen. Eerst wil ik ingaan op de plaatst van D'n Observant in het merenplan van de ENCI. In het volgend hoofdstuk zullen we aandacht besteden aan dit concept.

---

<sup>47</sup> ENCI Schakels, 1989

<sup>48</sup> Brief van de Chef van de Afdeling Algemene Dienst en Kabinet, gemeente Maastricht aan Heer Burgemeester. 26 mei 1976

<sup>49</sup> Brief van de Chef van de Afdeling Algemene Dienst en Kabinet, gemeente Maastricht aan Heer Burgemeester. 26 mei 1976

<sup>50</sup> ENCI Schakels, 1989

## Hoofdstuk 4.

### De Observant in de planning van de ENCI. Het mergelmeer in wording. Jaren 80

Het plan van eindtoestand ontworpen door Ir. Vallen voorzag in een nieuw te creëren landschap vanuit de afgraving met in het centrum gelegen een mergelmeer. Volgens Nieste in zijn boek *Van mergel tot cement: 70 jaar ENCI* (1996) was al in 1938 naar scenario's gezocht voor het reeds afgegraven en in de toekomst nog af te graven gebied. Zo werd in die tijd besloten dat gezien de nabijheid van Maastricht, het aanleggen van een natuurpark de voorkeur had. Maastricht werd namelijk aan de westkant van de Maas nauw omsloten door de Belgische grens waardoor de stad aan deze zijde geen mogelijkheid had om op dit Nederlands gebied een ontspanningsterrein aan te leggen. Mede hierdoor werd er gepleit voor de aanleg van een natuurpark in de groeve na het beëindigen van de winning.<sup>51</sup>

Door de dagbouwwinning van de mergel verandert dit gebied voordurend, maar na beëindiging van de afgraving als natuurpark, zou zich de Sint Pietersberg tevens afspiegelen in een mergelmeer. Dit landschap zou het eindresultaat zijn van de afgraving in 1991. Wat voor soort meer moeten we ons hierbij voorstellen?

Landschaparchitect Ir. Vallen ging ervan uit dat de mergeexploitatie op grote schaal zou plaatsvinden. Door deze keuze moest volgens de architect de groeve op een verantwoordelijk manier worden afgewerkt. Om de eindtoestand van te ontgraven gebieden tot een verantwoorde vorm te brengen en toch de economisch noodzakelijke hoeveelheid mergel te verkrijgen, lag zijn keuze voor een dieptewinning beneden grondwaterpeil. Dit betekende dat uiteindelijk een uitgestrekte groeve met steile wanden in de eindtoestand zou ontstaan met daarbinnen een grote waterplas, het mergelmeer.<sup>52</sup> Volgens Ir. Vallen zou de bodem van de groeve (het meer) bestaan uit ruim 60 hectaren grote waterplas, met oeverlanden, steile hellingen en zolang de fabriek in het bedrijf was uit een industrieterrein. De groeve zou onder andere te bereiken zijn vanuit het plateau in de omgeving van het fort aan de noordzijde.<sup>53</sup>

Tot zover het mergelmeer in wording. Wat is dan de plaatst van D'n Observant in dit plan? In de ENCI brochure '*Het mergelmeer, van groeve tot natuurpark* (1994)' blijkt dat aan de voet van D'n Observant, kalkgraslanden tot ontwikkeling zijn gebracht. D'n Observant vormde samen met deze aangrenzende kalkgraslanden, het mergelmeer in wording in de Sint

---

<sup>51</sup> Nieste, 1996, p125

<sup>52</sup> Grondslagen met betrekking tot het landschapvorming voor het gebied van de St. Pietersberg, 1962, p6

<sup>53</sup> Vallen Ir, 1976, p20

Pietersberg.<sup>54</sup> Deze planning van afwerking van de groeve als mergelmeer in 1991 werd niet uitgevoerd. Voordat het verzoek van de ENCI mergel te winnen op het Plateau van Margraten in 1989 werd afgewezen, bedacht de ENCI al in 1985 een alternatiefplan en vroeg een nieuwe vergunning aan bij de Gedeputeerde Staten van Limburg. Dit nieuw plan blijkt een andere verwezenlijking te hebben dan bestemd was in 1991. Bij de opstelling van dit plan was zowel de provincie als de gemeente Maastricht betrokken. Wat betekent dit alles en waar is de plaats van D'n Observant bij het verlenen van deze nieuwe vergunning en het opstellen van dit nieuwe plan? In een nieuw hoofdstuk wordt verder ingegaan op deze kwesties.

## **Hoofdstuk 5.**

### **D'n Observant in het plan Taken. Jaren 90**

Op 1 november 1985 verzocht de ENCI de Gedeputeerde Staten van Limburg voor een nieuwe vergunning om mergel te winnen ter behoeve van de klinker en kalkmeelproductie.<sup>55</sup> Hoe is deze vergunning tot stand gekomen? Bij de verhandeling van deze vergunning heeft de Gedeputeerde Staten om advies gevraagd bij de Gewestelijke Raad van het Landbouwschap, de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek en Burgemeester en Wethouders van Maastricht. Deze instanties hebben meegedeeld geen bezwaar te hebben tegen de voorgenomen ontgroning van de ENCI. De Kamer van Koophandel en Fabrieken van Maastricht en Omstreken deelde mee dat gezien een zekerstelling van mergwinning op langere termijn en het belang voor werkgelegenheid, de ENCI gevraagde vergunning diende te worden verleend.<sup>56</sup> Wel eiste de gemeente Maastricht een aantal aspecten als aandachtpunten. Deze aandachtpunten waren: van milieuhygiënisch, Grondmechanisch en grondwaterhuishouding en hydrobiologisch aard. Volgens de gemeente Maastricht was het verrichten van een milieu-effectenrapportage (m.e.r) gerechtvaardigd.

De vergunning werd uiteindelijk bij het besluit van 28 juni 1988 door de G.S verleend tot 1 januari 2010.<sup>57</sup> Net als bij de eerdere aanvragen moest een plan van eindtoestand worden gemaakt. Voorwaarde 10 van de betreffende ontgrondingsvergunning verplichte de ENCI dit plan op te stellen in overleg met de gemeente Maastricht.<sup>58</sup> Het plan blijkt vervolgens te zijn ontworpen door de landschaparchitect Taken te Roemond en is op 27 november 1990 door de

---

<sup>54</sup> Poesen, 1994, p2

<sup>55</sup> Ontgrondingsvergunning 1988, p1

<sup>56</sup> Ontgrondingsvergunning 1988, p4

<sup>57</sup> Ontgrondingsvergunning 1988, p8

<sup>58</sup> Ontgrondingsvergunning 1988, p10



provincie goedgekeurd.<sup>59</sup> Dit nieuw herziene plan verschilt op een aantal punten met het voorheen door Ir. Vallen ontworpen plan van eindtoestand.

Volgens architect Taken moest het reeds goedgekeurde plan van de eindtoestand uit 1972 (Vallen) grondig hervormd worden. De architect haalt aan, het nieuwe plan van eindtoestand (Taken) te baseren op het plan Vallen, maar dan met een uitzondering voor wat betreft de plaatst van D'n Observant in dit plan. Daarbij betreft hij in zijn plan andere afwerkingsplannen (in totaal 4) die tussen 1974 t/m 1980 door bureau Ir. J. Vallen zijn ontworpen. Al deze plannen vormen samen de basis voor zijn herziene plan van eindtoestand.<sup>60</sup> Ik moet wel aangeven dat deze aangehaalde afwerkingsplannen mij onbekend zijn.

Het door de architect Taken nieuwe herziene plan, betreft onder ander het verdiepen van het mergelmeer van 20 m + N.A.P tot 5 m + N.A.P en daarbij een afgraving van de onder de Observant nog aanwezige mergel tot hetzelfde niveau. De onder de Observant nog aanwezige mergelvoorraad is volgens het oordeel van de ENCI in het nieuw plan Taken exploitabel en zal worden afgegraven.<sup>61</sup> Hoe ziet het terrein van D'n Observant eruit in het plan Taken?

Dit plan gaat uit van een afgraving van D'n Observant. Dit betekent dat de dekgrond van de Observant afgegraven wordt, om met deze dekgrond aan de zuidzijde van het grote meer (zoals dat in het plan Vallen gepland was) een ondiepe oever moeraszone te creëren. Dat wil zeggen dat op de plaats van "D'n Observant" een tweede 'meer' zal ontstaan. Dit kan volgens Taken in de allerlaatste fase van de afwerking geschieden.<sup>62</sup> Tot zover D'n Observant in het plan Taken.

Hoe staat de bevolking tegen een afgraving van deze tot natuurgebied geworden Observant? Alvorens in te gaan op deze kwestie zal ik nog een en ander opmerken. Zoals uit hoofdstuk 2 blijkt, moest de ENCI volgens het besluit van 1966 een aantal terreinen en gebieden binnen het afgravingsgebied na de eindtoestand aan de provincie overdragen. Uit een notitie van het 'Grondbedrijf Gemeente Maastricht', blijkt dat vóór het verzoek van de ENCI op 1 oktober 1985 voor de nieuwe vergunning die in 1988 goed werd gekeurd, reeds onderhandelingen plaatsvonden tussen de provincie en de gemeente Maastricht over de door de ENCI over te dragen terreinen.<sup>63</sup> Deze onderhandelingen vonden plaats tussen 1984 en

---

<sup>59</sup> Landschapsplan St. Pietersberg, 1990

<sup>60</sup> Landschapsplan St. Pietersberg, 1990, p5

<sup>61</sup> Landschapsplan St. Pietersberg, 1990, p 5

<sup>62</sup> Landschapsplan St. Pietersberg, 1990, p 10

<sup>63</sup> Notitie van de Directeur Grondbedrijf Gemeente Maastricht 11 februari 1985

1986. De gemeente Maastricht liet blijken interesse te hebben voor overname van de gebieden van de provincie mits de groeve zou worden gebruikt voor stort van geselecteerd huisvuil.<sup>64</sup> De gemeente plande namelijk in 1987 een begin te maken met de beëindiging van de toen bestaande stortplaats. Dit einde van het stortplaats zou eventueel kunnen uitlopen tot 1992.<sup>65</sup> In hoeverre deze onderhandelingen tussen de provincie en de gemeente het besluit van 1988 en het opstellen van het plan Taken heeft beïnvloed weet ik niet. Dit zou verder onderzocht moeten worden. Wel is hier van belang op te merken dat als de groeve in die tijd naar de wens van de gemeente Maastricht ‘stortplaats’ gebruikt zou worden, dit zou kunnen impliceren dat de herinrichting zoals dit door de ENCI in 1991 gepland was niet hoefde verwezenlijk te worden.

## **Hoofdstuk 6.**

### **De bevolking in beweging tegen een mogelijke afgraving van de Observant door de ENCI. Jaren 2000**

In de *Startnotitie diepe winning ENCI-Maastricht B.V* van 14 december 2000, maakte de ENCI bekend dat in de nabije toekomst aangevangen zou worden met afgraven van D’n Observant. Volgens de ENCI was haar huidige winning voorzien van adequate vergunningen, maar op langere termijn was de ontgrondingenvergunning niet toereikend. Daarom wilde de ENCI kalksteen binnen het huidige concessiegebied dieper ontgraven.<sup>66</sup> Deze Startnotitie werd vervolgens tijdens een bijeenkomst op 21 januari 2001 aan diverse belangengroepen waaronder de omwonenden gepresenteerd.<sup>67</sup>

De ENCI was van plan, volgens de directeur T. Pluymen om uiteindelijk in 2005 te beginnen met de afgraving van D’n Observant. Met een afgraving van D’n Observant zou het bedrijf 10 jaar vooruit kunnen. De mogelijkheid dat D’n Observant vroeg of laat zou worden afgegraven stond vast in het plan Taken (1990). Maar de afgraving van dit nieuw door de ENCI gecreëerde natuurgebied leek niet tot de bevolking van Maastricht te zijn doorgedrongen. Of dit werd niet serieus genomen.

Toen met de ‘*Startnotitie diepe winning*’ en vooral met het aankondigen tijdens de bijeenkomst in 2001 definitief leek te worden dat een aanvang genomen zou worden met de winning van mergel onder D’n Observant, dus met een afgraving van D’n Observant, sloeg de

---

<sup>64</sup> Collegenota van Chef Afdeling R.O.V. 10-6-1986

<sup>65</sup> Notie van E van Schijndel, afdeling milieu voor de directie van openbare werken 9 september 1986

<sup>66</sup> Startnotitie diepe winning, 2000 p1

<sup>67</sup> [http://www.enci-stop.nl/doc/verslag\\_prov.doc](http://www.enci-stop.nl/doc/verslag_prov.doc)

vlam in de pan bij de bevolking van Maastricht.<sup>68</sup> Dit blijkt tevens uit mijn interview d.d. 04 april 2009 met AnneMarieke Paulussen en Betty van Haas van het Actiecomité ENCI Stop.

Deze dames beroepen zich op het plan Vallen en zien het plan Taken als een verlenging van het plan Vallen. D'n Observant is volgens hen met het plan Vallen binnen de concessielijn van de ENCI gekomen "ter afwerking van de groeve" dus niet ter afgraving.

In plan Vallen was er volgens het Comité slechts een verschil van mening over de hoogte van de top van de heuvel. Deze zou verlaagd worden om beter te passen in het landschap en zou aansluiten aan het Belgische deel van de Sint Pietersberg. Er was geen sprake van een afgraving van de heuvel. Bovendien had de ENCI bij de opening van de heuvel voor het publiek in 1976, de heuvel als 'geschenk' gegeven aan de bevolking van Maastricht.<sup>69</sup> D'n Observant is dus voor Maastricht luidt het argument.

Tevens heeft de ENCI volgens het Actiecomité ENCI Stop voor 2001 niet openbaar bekendgemaakt D'n Observant te willen afgraven.

Wat dit laatste betreft blijkt dat de ENCI voorheen deze indruk niet te geven. Het plan Taken ging uit van een "mogelijke" afgraving van D'n Observant, die eventueel diende te geschieden in de laatste fase van de mergelwinning. Daarbij maakte de ENCI in juni 1990 bekend dat de afgraving van D'n Observant niet zeker was. In *De Limburger* van 1 juni 1990 staat vermeld dat een woordvoerder van de ENCI (wel niet bij naam genoemd) zich verbaasd toonde toen naar aanleiding van de onrust die in de Belgische gemeente Riemst was ontstaan over de geplande afgraving van D'n Observant. Deze woordvoerder maakte bekend dat het helemaal niet vast stond dat D'n Observant zou worden afgegraven. Pas over 15 á 20 jaar zou daarover een beslissing worden genomen en het hing dan af van de dan bestaande situatie. Mogelijk had de ENCI D'n Observant helemaal niet meer nodig.<sup>70</sup>

Het was vooral deze gemeente Riemst die in de jaren negentig protest had aangetekend tegen een mogelijke afgraving van de heuvel. Jan Peumans, fractievoorzitter van de Volksunie en wethouder van de gemeente Riemst wilde dat de provincie onder geen beding toeliet dat de heuvel werd afgegraven. Een afgraving van D'n Observant zou gevolgen hebben voor het Plateau van Caestert ( een beschermd natuurgebied). De mogelijke afgraving van D'n Observant, baarde Peumans grote zorgen omdat dit plan inconsequent was.<sup>71</sup>

Welnu, wat moeten we verstaan onder het aangehaalde argument van het Actiecomité ENCI Stop dat D'n Observant geschonken was aan de bevolking van Maastricht?

---

<sup>68</sup> Gemeente: afgraven Observant legitiem zie: [http://www.encistop.nl/krant/overz\\_div6.htm#vestj2](http://www.encistop.nl/krant/overz_div6.htm#vestj2)

<sup>69</sup> Interview met ENCI Stop, 4 april 2009

<sup>70</sup> De Limburger, 1 juni 1990, p7

<sup>71</sup> De Limburger, 17 januari 1992, p5

Al reeds ter sprake gebracht in hoofdstuk 3, bleek bij de opening van D'n Observant in 1976 waar Mr. A.M.I.H. Baeten, burgemeester van Maastricht bij was, sprake te zijn geweest van "geschenk" van heuvel aan de bevolking van Maastricht.<sup>72</sup> J. Haasnoot, directeur-generaal van de ENCI heeft zich benadruk in zijn openingtoespraak over een kwestie van 'geven en nemen', Dhr. Gulikers beschouwde het aanbod van de ENCI (D'n Observant) ook als een geschenk want hij schreef het artikel 'Het ENCI-geschenk D'n Observant' dat in het zelfde jaar van de opening in *ENCI Schakels* werd gepubliceerd. Baeten, burgemeester van Maastricht bleek in zijn toespraak ook tevreden te zijn met het ENCI 'natuurgebiedgeschenk'. Hoe is het dan mogelijk dat de ENCI D'n Observant eerst als "geschenk" geeft en het nu weer wil afnemen om af te graven? In een apart hoofdstuk zullen we ingaan op deze kwestie.

## Hoofdstuk 7.

### Intermezzo: D'n Observant als geschenk aan de gemeente Maastricht en aan de bevolking

De ENCI ontkend momenteel dat er ooit sprake was van een geschenk van de heuvel aan de gemeente Maastricht. Dit blijkt uit een recent interview met ex-medewerkers van de ENCI, De Jong, Rijk, en Poesen. Op de vraag wat er toen werd bedoeld met het "geschenk" zei Dhr. Rijk het volgende:

De ENCI noemde dat een "geschenk" want er waren heel veel vragen, om dit terrein voor het publiek open te stellen. Er waren verschillende groepen: natuurliefhebbers, wandelaars, langlaufers, skiërs, ect. Iedereen had een idee over het gebied. Omdat het een eigen terrein was en de ENCI niet veel deed met het gebied, is er besloten dit "geschenk" aan het publiek te geven, zodat ze van het terrein konden genieten. Dit ondanks het feit dat de ENCI het terrein later nodig zou kunnen hebben. Dit geschenk was een tegemoetkoming aan het publiek; wat dus wil zeggen een symbolisch geschenk.<sup>73</sup>

Volgens deze huidige interpretatie door de ex-medewerkers van de ENCI, is D'n Observant dus nooit een echt 'geschenk' geweest; niet in de volle betekenis van het woord. De provincie staat tevens achter de visie dat D'n Observant destijds bij de opening van de heuvel geen geschenk was aan de gemeente Maastricht en zijn bevolking, en dit dus nu ook niet het geval is. Dit blijkt uit *Dagblad De Limburger* van 24 november 2001.

Er is nergens een daadwerkelijke overdracht van de heuvel aan de gemeente Maastricht terug te vinden in documenten. Dat verklaarde gedeputeerde M. Vestjens (VVD)

---

<sup>72</sup> Gulikers, 1976, p7-8

<sup>73</sup> Interview, 2009-05-19

tijdens een vergadering van de Statencommissie Verkeer en Waterstaat in Roemond; als antwoord op vragen van bijna alle fracties, die wilden weten of de ENCI bij het 50 jarig bestaan in 1976 D'n Observant ook in juridische zin, heeft afgestaan aan de gemeente Maastricht. Dat was dus niet zo. De ENCI had D'n Observant nooit officieel aan de gemeente Maastricht geschonken.<sup>74</sup>

Verder beaamde Vestjens, dat het bedrijf inderdaad in allerlei brochures uit 1976 weliswaar “de indruk” heeft gewekt dat de heuvel cadeau was gedaan, maar dat er feitelijk alleen sprake was van een tijdelijke openstelling van de Observant voor de bevolking; aldus gedeputeerd M. Vestjens.

Ironisch genoeg beweerde de gemeente Maastricht net als de provincie dat D'n Observant nooit cadeau is gedaan. De politieke partij Unie 55+ wilde in 2001 weten of de gemeente Maastricht het voornemen van de ENCI om de heuvel af te graven steunde. Als antwoord hierop had de gemeente Maastricht laten weten dat afgraven van D'n Observant legaal was en dus niet ter discussie stond.<sup>75</sup>

Deze houding van de gemeente hoeft niet te verbazen. De gemeente zelf was betrokken bij de betreffende Ontgrondingsvergunning van 28 juni 1988; de vergunning die een afgraving van D'n Observant toeliet. Deze vergunning had tevens betrekking op de toegestane dieptewinning. Als gebruikelijk moest een nader plan van de eindtoestand worden opgesteld en bij de provincie worden ingediend. Zoals uit hoofdstuk 5 blijkt was dit plan opgesteld in overleg met de gemeente Maastricht. De gemeente wist dus allang dat de D'n Observant zou kunnen worden afgegraven.

Hoe dan ook, het is merkwaardig dat de bevolking met name actiegroep ENCI Stop claimt dat D'n Observant cadeau is gedaan aan de gemeente Maastricht, terwijl de gemeente Maastricht de afgraving van de heuvel blijkt te steunen.

De bewering van Dhr. Rijk tijdens het interview van 19 mei 2009 dat D'n Observant slechts een tijdelijk geschenk is, roept andere vragen op. Het tijdelijke hierin duidt naar mijn mening op het feit dat de betekenis van D'n Observant voor de ENCI op een gegeven moment is gaan verschuiven. Vanaf de opening van de D'n Observant in 1976 tot de aanvraag van de vergunning in 1985 had de heuvel een duidelijke functie in de politiek en het PR beleid van de ENCI. De heuvel vormde tot dan toe een afgewerkt terrein in de concessie op de afgraving van de top na. Daarna begint de rol en betekenis van de heuvel te vervagen, waardoor er soms een raadsel lijkt wat met D'n Observant gaat gebeuren. Volgens de Ontgrondingenwet (die 1

---

<sup>74</sup> Dagblad De Limburger, 2001

<sup>75</sup> Gemeente afgraven Observant legitiem, 2001, zie [http://www.enci-stop.nl/krant/overz\\_div6.htm#vestj2](http://www.enci-stop.nl/krant/overz_div6.htm#vestj2)

januari als einddatum heeft) kan D'n Observant als nog worden afgegraven vóór 2010. Conform het hierbij horende afwerkplan Taken, wordt D'n Observant afgegraven en de dekgrond wordt teruggestort in de groeve. Maar het blijkt dat D'n Observant weer een nieuwe betekenis heeft gekregen in het beleid van de ENCI. In het jaar 2002 is een nieuw afwerkingsplan van de groeve gemaakt. Hierin blijkt dat er weer anders wordt gekeken naar D'n Observant. Dit brengt ons naar een nieuw hoofdstuk.

## **Hoofdstuk 8.**

### **D'n Observant in het plan Verborgten Valleien en het laatste plan van transformatie: Hedendaagse discussies**

Bureau Drift, 'Landschapsecologische planvorming onderzoek en advies', publiceerde in maart 2002 *Verborgten Valleien in de ENCI-groeve*; een advies afwerkingsplan van de ENCI. In 2001 contracteerde de ENCI in opdracht van de provincie, het Bureau Drift een onderzoek te doen naar de mogelijkheden van de principes zoals deze naar voren komen in het plan "Verborgten Valleien".<sup>76</sup> Het plan Verborgten Valleien was voor het eerst in 1999 opgesteld door de 'Stichting Ark'. Hierin was een nieuwe visie gepresenteerd voor de omgang met en de eindafwerking van de Mergelgroeven in Zuid-Limburg.<sup>77</sup>

Het nieuw advies afwerkingsplan Verborgten Valleien heeft betrekking op de ecologie en het beheer van de mergelgroeve in de Sint Pietersberg na het beëindigen van de kalksteenwinning. Er moet wel worden opgemerkt dat dit plan tot op heden nog niet officieel is bekrachtigd want dit nieuwe plan is gebaseerd op een ontgroning tot 2030 terwijl de bestaande huidige ontgrondingsvergunning uitgaat van een looptijd tot 2010.<sup>78</sup> Tot op heden wordt dus nog gediscussieerd over de status van dit nieuwe plan. Er is nog geen besluit tot stand gekomen.

De kern van het plan Verborgten Valleien bestaat uit het zoveel mogelijk toelaten van natuurlijke processen, waardoor zich een rijke natuur optimaal kan ontwikkelen. Drie mogelijke varianten hierin zijn:

---

<sup>76</sup> Stand van Zaken ENCI zie: <http://www.limburg.nl/nl/html/algemeen/Home/zoek/Zoekresultaten.asp?cx=015384678125063549474%3Ayzgpm5sg-y&cof=FORID%3A11&q=Stand+van+Zaken+ENCI#1227>

<sup>77</sup> Peters, 2002

<sup>78</sup> Ontgroningvergunning, 2008, p19

- 1- De droge Variant: hierbij wordt continu dus ook na de afgraving een hoeveelheid grondwater weggepompt zodat het afgegraven gebied, dus de groeve, droog wordt gehouden.
- 2- De Half natte/droge Variant: hierbij wordt permanent een hoeveelheid grondwater weggepompt zodat een vooraf door betrokken partijen overeengekomen waterpeil wordt bereikt en behouden. Hierbij zal een groot gedeelte van de groeve een “meer” worden.
- 3- De Natte Variant: hierbij wordt niet ingegrepen en dus niet gereguleerd ten aanzien van het uiteindelijke waterpeil. Er zal geen grondwater worden weggepompt. De groeve zal zich in een aantal decennia vullen met grond en hemelwater tot een bepaald niveau. Er zal een meer van circa 40 meter diep ontstaan.

De ENCI geeft de voorkeur aan de inrichting van de groeve volgens de eerst genoemde variant; de droge. Dit betekent dat D'n Observant en andere waardevol beoordeelde delen zoals het ENCI-bos die volgens de Ontgrondingvergunning van 28 juni 1988 zouden worden afgegraven hiervan gevrijwaard blijven.<sup>79</sup> Deze optie werd bekrachtigd en vastgesteld in de recente Ontgrondingsvergunning van 2008. Uit deze laatste vergunning blijkt dat in een overeenkomst tussen de provincie en de ENCI is gesloten dat D'n Observant en het ENCI-bos niet worden afgegraven.

Wel wacht de ENCI op de beslissing van het allernieuwste plan; het “plan van Transformatie” dat in 2010 klaar dient te zijn. Dit vraagt nadere toelichting. In februari 2008 diende de “Werkgroep Sint Pietersberg Adembenemend” een burgerinitiatief in bij de Provinciale Staten van Limburg. Hierin wordt aangedrongen op een zo snel mogelijke stopzetting met de winning van mergel en aan te vangen met de herstructurering van het gebied. Naar aanleiding hiervan, werd de Gedeputeerde Staten opgeroepen een ‘POL-aanvulling’ te maken met een inzet van de beëindiging van het winnen van mergel per 1 januari 2015.<sup>80</sup> Als reactie hierop werd in oktober 2008 een tweede burgerinitiatief echter door de medewerkers van de ENCI ingediend. De gemeenteraad van Maastricht adviseerde voor 1 januari 2010 een plan van Transformatie te maken. Dit plan zou moeten ontstaan in samenwerking door gemeente, provincie en ENCI.

Het is op basis hiervan dat een definitieve einddatum van de kalksteenwinning zal vallen in de periode van 2015-2020. Dit wil dus zeggen dat na 1 januari 2010 een commerciële winning alleen is toegestaan, indien voor 1 januari 2010 het Plan van

---

<sup>79</sup> Ontgrondingvergunning, 2008, 19

<sup>80</sup> Contourennota, 2009

Transformatie is opgesteld; met dien verstande dat winning uiterlijk op 1 januari 2020 moet zijn beëindigd.<sup>81</sup> Deze POL-aanvulling is door de Provinciale Staten op 6 maart 2009 vastgesteld. In deze vaststelling blijkt dat het Plan van Transformatie onder andere aan de volgende voorwaarden moet voldoen: voorwaarde 1, winning vindt plaats binnen de grenzen van de huidige groeve, voorwaarde 2, niet aantasten van de Observant en het ENCI-bos. Voorwaarde 3, winning vindt plaats tot een maximale diepte van 5m + N.A.P.<sup>82</sup>

In het concept ‘Verborgene Valleien’, zien we dus weer een verschuiving in de betekenis van D’n Observant. Het plan laat drie mogelijke scenario’s van de afwerking van de groeve zien. Als de ENCI uitgaat van een afwerking in de droge variant, zal de heuvel en het bos opgenomen worden in de natuur als wandelgebied. In het laatste plan van Transformatie, zien we ook dat er niet wordt uitgegaan van een afgraving van de heuvel en het ENCI-bos.

### Conclusie

Het verhaal van het “stort” dat zich transformeerde in een natuurgebied is heel fascinerend. Zowel de beeldvorming van de bevolking als de plannen van de ENCI met dit stort, de latere Observant zijn zeer gecompliceerd en merkwaardig. Even merkwaardig zijn de aangehaalde argumentaties ten aanzien van de stortheuvel en D’n Observant van de adviserende gemeente Maastricht en de beslissingen van de Gedeputeerde Staten van Limburg in zake de instandhouding dan weer afgraving van deze heuvel.

Wat de beeldvorming bij de burger betreft, heb ik geen officiële ingediende klachten aangetroffen tegen het ontstaan van de ENCI-stortheuvel. In het *Limburgs Dagblad* van 26 november 2001 haalt René Wilms echter wel aan, dat deze heuvel ooit een doorn was in het oog van de Maastrichtenaren. Dit zelfde blijkt in Gijtenbeek’s artikel ‘*Over een berg die groeit*’ (1967). Gijtenbeek haalde in dit artikel aan dat in het begin jaren van het ontstaan van de stortheuvel, mensen waren dit maar niets vonden zo’n bult in het landschap.<sup>83</sup>

Nu wordt er hard gevochten en gepleit door actiegroepen, onder andere ‘ENCI Stop’ en ‘Actiecomité Vereniging tot Redding van de Sint Pietersberg’, voor een overdracht van de heuvel aan de ‘Vereniging voor hehoud van Natuurmonumenten’.

Opmerkelijk is dat bij de burger tot op heden een tegenstrijdig gevoel ten aanzien van de heuvel leeft. Dit viel me op tijdens het interview d.d. 04 april 2009 met AnneMarieke

---

<sup>81</sup> Ontgrondingvergunning, 2008, p18

<sup>82</sup> Besluit van Gedeputeerde Staten van Limburg, 2009, p18-19

<sup>83</sup> Gijtenbeek, 1967, p62



Paulussen en Betty van Haas van het Actiecomité ENCI Stop.<sup>84</sup> Het oordeel van deze dames ten aanzien van de heuvel luidt als volg: “D’n Observant is niet mooi. Het is en blijft geen natuurlijke berg. Het is een stortberg, opgebouwd met een deklaag van de Sint Pietersberg. Tegelijkertijd is D’n Observant zoals die nu is weer opgenomen in de natuur en is een mooi wandelgebied geworden”. Bij een interview met mevrouw Smeets op 7 mei 2009 kwam dit tegenstrijdig gevoel weer naar buiten.<sup>85</sup> Mevrouw Smeets vindt D’n Observant ook niet passend in het landschap, maar de ENCI moet afblijven van de heuvel zei ze tijdens het interview.

Ten aanzien van de politiek van de ENCI met betrekking tot de stortheuvel en D’n Observant valt ook een en ander op te merken. In 1962 werd het eerste plan Vallen opgesteld waarin D’n Observant nog niet is opgenomen binnen het afgraafgebied. Dit gebeurde pas in het herziene plan dat in 1972 door de provincie werd goedgekeurd. (Er zou onderzocht kunnen worden waarom dit plan pas zo laat werd goedgekeurd).

Het blijkt dat de ENCI toen de stortheuvel binnen de concessielijn werd opgenomen, er niet werd aangedacht deze ooit af te graven. Zoals uit hoofdstuk 2 blijkt ging de ENCI op advies van Ir. Vallen uit van een aanpassing van de heuvel in de natuur. Dit zelfs voordat de stortheuvel binnen de concessielijn werd geplaatst.

In het herziene eindplan Vallen vormde de aangepaste stortheuvel, de latere Observant, een onderdeel van de totale afwerking van de groeve. Na afwerking diende de heuvel aan de provincie te worden overdragen. Dit blijkt uit de brief van ‘de Chef van de Afdeling Algemene Dienst en Kabinet’ van de gemeente Maastricht aan de burgemeester.<sup>86</sup> Volgens deze interne brief, staat in het herziene besluit van 30 oktober 1967 vast dat D’n Observant tot de over te dragen gebieden behoort. Wel moet ik opmerken dat bij raadplegen van dit aangehaalde besluit, dit echter indirect wordt opgemerkt. Namelijk wordt bepaald dat elk opnieuw aangepast terrein direct moet worden overgedragen aan de provincie. Er wordt niet uitdrukkelijk verwezen naar de stortheuvel of het ENCI-bos.<sup>87</sup>

Hoe dan ook, modulering en beplanting van de heuvel is met grote zorg door de ENCI gedaan en vervolgens in 1976 voor het publiek opengesteld als natuurgebied. De gemeente Maastricht en in het bijzonder de burgemeester Mr. Baeten speelde bij deze opening nogal een onduidelijke rol. En wel waarom?

---

<sup>84</sup> Interview met ENCI Stop, 4 april 2009

<sup>85</sup> Interview met Mr. Smeets, 7 mei 2009

<sup>86</sup> Brief van De Chef van de Afdeling Algemene Dienst en Kabinet aan Heer Burgemeester 25 mei 1976

<sup>87</sup> Extract uit het register van der besluiten van Gedeputeerde Staten van Limburg. No. B 22677. Besluit van 30 oktober 1967

In het herziene plan Vallen diende de heuvel 20 meter te worden afgegraven. Dit was overigens ook de eis van de gemeente Maastricht. Ook de provincie ging er vanuit dat D'n Observant conform dit plan te zijner tijd zou worden verlaagd. Bij de opening van de heuvel in 1976, blijkt uit een interne brief van de gemeente, dat burgemeester van plan was bij te opening te zeggen dat de heuvel niet meer hoefde te worden verlaagd.<sup>88</sup> De heer Stevens van de ENCI waarschuwde de burgemeester dit toch niet te doen, omdat dit zou kunnen leiden tot frictie tussen ENCI en provincie en ook voor de bevolking zou het verdacht zijn. Men zou kunnen denken dat de burgemeester samen speelde met de ENCI. Van de kant van de ENCI wilde men de provincie niet tegen de haren strijken in verband met de lopende aanvraag van de concessie in het Plateau van Margraten.

Welnu, de concessieaanvraag Margraten werd afgewezen. Het was juist naar aanleiding van de afwijzing van deze laatste aanvraag, dat de ENCI de winningmogelijkheden in de Sint Pietersberg wilde maximaliseren en mogelijk het ENCI-bos en D'n Observant wilde afgraven. Dit blijkt uit Nieste's boek *Van mergel tot cement: 70 jaar ENCI* (1996). Nieste wijst erop dat door de afwijzing van Margraten, de ENCI de winningmogelijkheden in de Sint Pietersberg ging maximaliseren door een vergunning aan te vragen om het afgegraven terrein tot een grotere diepte af te graven, dan voorheen met de ENCI was overeengekomen met de provincie.<sup>89</sup>

Deze verandering in de concessie overkomst zag de ENCI als "compensatie" voor de aanvraag van Margraten en duidt in die zin aan dat de betekenis van D'n Observant voor de ENCI in die tijd (de jaren negentig) verschoven werd. Vanuit die optiek van de ENCI in de jaren negentig moet dan ook 'het tijdelijke' in de interpretatie van het 'geschenk' van D'n Observant aan de bevolking van Maastricht begrepen worden. De rede dat D'n Observant met het besluit van 1966 binnen het afgraafgebied werd geplaatst, werd dan ook in de publicatie in '*ENCI Schakels*' van de negentiger jaren beschreven als zijnde een compensatie voor de benodigde hoeveelheid mergel.<sup>90</sup>

De Afgraving van D'n Observant kwam überhaupt met de dieptewinning gunstiger uit voor de ENCI dan de afgraving in Margraten omdat de kalksteen hier bij de fabriek ligt. Dhr. Rijk haalde in het interview van 19 mei 2009 aan, dat deze winning een unieke en gunstige omstandigheid was in vergelijking met Margraten. Waarom is de ENCI tot op heden niet

---

<sup>88</sup> Brief van De Chef van de Afdeling Algemene Dienst en Kabinet aan heer Burgemeester, 26 mei 1976

<sup>89</sup>Nieste, 1996, p136

<sup>90</sup> ENCI Schakels, 1993

overgegaan tot afgraving van D'n Observant hoewel vanaf 1988 toestemming hiertoe werd verleend?

D'n Observant heeft tot op de dag van vandaag een steeds wisselende betekenis in de strategie van de ENCI. ENCI Nederland is afhankelijk van 'Heidelberg Cement'. Tevens had de ENCI in de jaren zestig een enorm bedrag geïnvesteerd in een nieuwe oven met een grotere capaciteit.<sup>91</sup> De Jong, Rijk en Poesen, haalden tijdens het interview aan dat om D'n Observant af te graven, een nieuwe oven zou moeten worden gebouwd omdat de huidige aan het eind van zijn capaciteit is. De kans dat 'Heidelberg Cement' zo'n groot bedrag voor een nieuwe oven gaat investeren is heel klein; aldus deze ex-medewerkers van de ENCI.

Terugkomend op de beeldvorming bij de bevolking ten aanzien van D'n Observant blijkt dat de heuvel nu als natuurgebied wordt beschouwd. Ondanks de tegenstrijdige gevoelens heeft de heuvel een plaats gevonden in het hart van de Maastrichtenaar. Dit blijkt uit de bijeenkomsten in het kader van "ENCI Transformeert nu" die ik bijwoonde.

Tijdens deze bijeenkomsten kwam duidelijk naar voren, dat er heel veel waarde werd gehecht aan D'n Observant. Ook kwam bij deze bijeenkomsten een overheersend gevoel van onmacht bij de bevolking naar boven tegenover de ENCI en de politiek van de provincie en de gemeente Maastricht. Ogenschiedlijk wordt hun een stem in de besluitvorming gegeven, terwijl uiteindelijk over hun hoofd heen wordt beslist.

Wel richten de actiegroepen zich tegen de ENCI, maar ze horen zich te richten tot de politiek van de adviserende gemeente Maastricht en de toestemmingsgevende provincie. De ENCI moet toch als bedrijf steeds toestemming vragen aan deze beide instellingen.

Deze instanties stelden de ENCI steeds instaat haar overeenkomsten niet na te komen en haar plannen te veranderen. Het besluit van 30 oktober 1967 geldt als illustratie hiervan. In dit besluit wordt vergunning aan de ENCI verleend met 'wederopzegging' tot uiterlijk 16 december 1991 hoewel de herinrichting van het gebied ook klaar moet zijn in 1991. Hoe is zo'n realisatie dus mogelijk? Het betekent gewoon dat de herinrichting van het gebied per 1991 niet klaar hoeft te zijn. De ENCI krijgt hier de mogelijkheid haar plan als nog te veranderen met als laatste termijn voor 1991.

Ik verbaasde me toen De Jong tijdens het aangehaalde interview van 19 mei 2009 zei dat de vergunning van 1967 niet aan tijd gebonden was. Dit blijkt correct te zijn gezien het feit dat deze vergunning met wederopzegging voor 1991 verleend was.

---

<sup>91</sup> ENCI Schakels, 1993

Als er geen verandering optreedt in de gevolgde procedure met de ENCI, kan niets beletten dat toch de afgraving van D'n Observant vroeg of laat zal plaatsvinden. De ENCI had de mogelijk en wist steeds te ontkomen aan de voorheen gestelde eisen van de provincie in verband met de mergelwinning en de herinrichting van het afgegraven gebied tot passend in het bestaande landschap.

De actiegroepen gebruiken als argument dat D'n Observant cadeau is gedaan aan gemeente Maastricht. Maar de gemeente heeft niet laten weten dat ze deze mening deelt. Sterker nog, de gemeente heeft de afgraving van D'n Observant goedgekeurd. Zowel de provincie als de gemeente waren betrokken bij de besluitvorming en verleenden de toestemming tot afgraving van beide natuurgebieden, D'n Observant en het ENCI-bos. De ENCI het heeft het plan Taken in overlegd de gemeente Maastricht opgesteld.

## Gebuike bronnen

Afgraven Observant is lang niet zeker,

(1990). Afgraven Observant is lang niet zeker. *De Limburger*. 1 juni 1990, p7.

Ceha-Konings J,

(1976). *De Sint Pietersberg: concessieaanvragen en het milieu: een bijdrage aan het Bestemmingsplan St. Pietersberg-Jekerdal-Cannerberg*. Organisatie: Inspraakcommissie Milieuzaken van de Gemeente Maastricht.

Contourennota,

(2009) Plan van Transformatie ENCI-gebied. Contourennota, concept ten behoeve van consultatie. ENCI.

ENCI Schakels,

(1981-1993). *ENCI Schakels*: bedrijfsbulletin bestemd voor het personeel van de Eerste Nederlandse Cement Industrie (ENCI). Maastricht ENCI.

Fel protest Belgen tegen afgraven stuk Pietersberg,

(1992). Fel protest Belgen tegen afgraven stuk Pietersberg. *De Limburger*. 17 januari 1992, p5.

Gemeente afgraven Observant legitiem,

(2001). Gemeente afgraven Observant legitiem. 29-09-2001. Zie: [http://www.enci-stop.nl/krant/overz\\_div6.htm#vestj2](http://www.enci-stop.nl/krant/overz_div6.htm#vestj2)

Geschiedenis van ENCI,

[1992-1995]. *De geschiedenis van ENCI*. Organisatie: ENCI Nederland. S-Hertogenbosch: Vereniging Nederlandse Cementindustrie. Maastricht ENCI.

Gijtenbeek, A W

(1967). Over een berg die groeit. *Ons Heem*. Jaargang 16, p 60-65.

Gulikers, L.

(1976). Het ENCI-geschenk: D'n Observant. *ENCI Schakels*. Extra uitgave. (50 jaar ENCI). December 1976, p 7-8.

Hemelvaartsdag open voor het publiek Observant: 25 ha. Natuur.

(1976). Hemelvaartsdag open voor het publiek Observant: 25 ha. natuur. *De Limburger*. 25-05-1976.

Jacobs, T

(1981). Vegetatieontwikkeling op D'n Observant en de groeve van de ENCI op de Sint Pietersberg te Maastricht. Wageningen Vakgroep Vegetatiekunde, Plantenoecologie en Onkruidkunde. Landbouwhogeschool; no. 96.

Kalksteenwinning ENCI B.V Maastricht tot 2020,

(2008). Kalksteenwinning ENCI B.V. Maastricht tot 2020: advies voor richtlijnen voor het milieueffectrapport / Commissie voor de milieueffectrapportage.

- Keuze uit 300 inzendingen D'n Observant,  
(1976). Keuze uit 300 inzendingen D'n Observant. *De Limburger*. 5-02-1976, p7.
- Nieste André; Poesen M.A.H. [Eindred].  
(1996). *Van mergel tot cement: 70 jaar ENCI, 1926-1996*. Zeventig jaar ENCI Editie: 1e dr. Maastricht: Stichting Historische Reeks Maastricht.
- Observant vanaf 27 mei publieke wandelplaats,  
(1976). D'n Observant vanaf 27 mei publieke wandelplaats. *De Limburger*. 5 mei 1976.
- Maastricht kreeg Observant nooit cadeau,  
(2001). Maastricht kreeg Observant nooit cadeau. *Dagblad De Limburger*. 24 november 2001. Zie [http://www.enci-stop.nl/krant/overz\\_div6.htm#vestj2](http://www.enci-stop.nl/krant/overz_div6.htm#vestj2)
- Peters B.A.M & Winden, Alphons van  
(2002). *Verborgene valleien in de ENCI-groeve: advies afwerkingsplan* / Bart Peters, Alphons van Winden. Uitgever: Bureau Drift: Bureau Stroming.
- Peters, B.A.M  
(2008). *De ENCI-groeve: de natuur van een verborgen vallei*. Malden: Thoben Offset Nijmegen.
- Poesen M.A.H, [eindred]  
(1994). *D'n Observant*. Maastricht: ENCI Nederland.
- Poesen M.A.H. [eindred]  
(1994). *Geven en nemen: ENCI en de St.-Pietersberg*. Maastricht: ENCI Nederland.
- Poesen M.A.H, [eindred]  
(1994). *Het mergelmeer, van groeve tot natuurpark* / Het mergelmeer. Maastricht: ENCI Nederland.
- Startnotitie diepe winning  
(2000). Startnotitie diepe winning. ENCI Maastricht B.V. 14 december 2000.
- Vallen, J  
(1976). Het toekomstige landschap van de ENCI-groeve. *ENCI Schakels*. Extra uitgave. (50 jaar ENCI). December 1976, p 20.
- Welkenhuyzen J.  
(2001). Doodsteek voor Kanne. *Maaspost*. 10-10-2001. Zie: [http://www.enci-stop.nl/krant/overz\\_div6.htm#vestj2](http://www.enci-stop.nl/krant/overz_div6.htm#vestj2)
- Wilms René.  
(2001). Observant is en blijft van Enci. *Limburgs Dagblad*. 26 november 2001. Zie [http://www.enci-stop.nl/krant/overz\\_div6.htm#vestj2](http://www.enci-stop.nl/krant/overz_div6.htm#vestj2)

## **Provincie Limburg**

Besluit, van Gedeputeerd Staten, ENCI Ontgrondingsvergunning definitief.  
(2009). Besluit van Gedeputeerd Staten van Limburg. Kenmerk: 2008/30522.

Landschapsplan, [Plan Taken]  
(1990). Landschapsplan St. Pietersberg ENCI Groeve Plan van eindtoestand (herzien overvall-plan). Nr 236-C.

Ontgrondingsvergunning van 1988)  
(1988). Ontgroning ENCI in groeve St. Pietersberg (dossier no. 54).

### **Lijst van Archivalia (Regionaal Historisch Centrum Limburg, RHCL)**

#### **Archief Provincie Limburg 1944- April 1897**

Besluit van de Gedeputeerd Staten. 16 december 1966.

Extract uit het register van der besluiten van Gedeputeerde Staten van Limburg. No. B 22677. Besluit van 30 oktober 1967.

Grondslagen met betrekking tot het landschapvorming voor het gebied van de St. Pietersberg, 1962.

Vergadering Nov. / Dec. 1966 no F5 14 november 1966.

Toegang nr. 04.09 Inventaris nr. 4924

Stukken betreffende de overeenkomst met de N.V. ENCI met betrekking tot de uitvoering van de voorwaarden voor de te verlenen vergunning voor afgravingen, 1966-1968.

#### **Archief Provincie Limburg 1944- April 1897**

Afgraafgebied N.V. ENCI op de St. Pietersberg te Maastricht Schaal 1:7500.  
november 1966

Beknorte uiteenzetting van het standpunt van ENCI inzake de mergelwinning uit de St. Pietersberg te Maastricht ten behoeve van de cementfabricage 1965.

Brief van de gemeente Maastricht aan heren Gedeputeerde Staten van Limburg 22 oktober 1965.

Nota, betreffende verzoek van de ENCI om uitbreiding van de concessie op de St. Pietersberg te Maastricht, 26 november 1965.

Toegang nr. 04.09 Inventaris nr. 4923 (1/2)

Stukken betreffende de uitbreiding van het afgraafgebied 1962-1967.

### **Secretariearchief gemeente Maastricht (1908) 1980-1989 (1990)**

Brief van De Chef van de Afdeling Algemene Dienst en Kabinet van gemeente Maastricht aan Heer Burgemeester 25 mei 1976.

Brief van de Chef van de Afdeling Algemene Dienst en Kabinet, gemeente Maastricht aan Heer Burgemeester. 26 mei 1976.

Brief van de Gemeente Maastricht aan Heren Gedeputeerde Staten van Limburg, 2 mei 1966.

Brief Haasnoot aan De heer en mevrouw A. Beaten 4 mei 1976.

Collegenota van Chef Afdeling R.O.V. 10-6-1986.

Landschapsplan, [Plan Vallen]  
(1972). Landschapsplan St. Pietersberg. Ontwerp eindtoestand van de groeve der Eerste Nederlandsche Cement Industrie. Nr 236. ENCI N.V.

Nieuw naam voor een nieuwe berg,  
(1976). Een nieuwe naam voor een nieuwe berg. *ENCI, Mini Schakels*.  
Bedrijfsbulletin vierde jaargang nr2.

Nieuw naam voor een nieuwe berg,  
Z.J.(1976). Een nieuwe naam voor een nieuwe berg. *ENCI Schakels*.

Notitie van de Directeur Grondbedrijf Gemeente Maastricht 11 februari 1985.

Notie van E van Schijndel, afdeling milieu voor de directie van openbare werken 9 september 1986.

1.853.2 No 2. Natuur, Landschap en stedelijk schoon. St. Pietersberg.  
Z. Overige Zaken. ( 1966/ 1987) map 1.

### **Secretariearchief gemeente Maastricht (1908) 1980-1989 (1990)**

Brief van Gemeente Maastricht aan de Stichting het Limburgsch Landschap Secretariaat, 15 januari 1938.

Brief van Stichting het Limburgsch Landschap aan Burgmeester en Wethouders der gemeente, 18 maart 1938.

1.853.2 No 2. Natuur, Landschap en stedelijk schoon. St. Pietersberg.  
C. Bebassing complex gronden van de N.V. Enci. (1937/ 1938).



## **Interviews**

Interview,

(2009). Interview ENCI aan de heren De Jong, Rijk en Poesen. 19-05 2009.

Interview,

(2009). Interview ENCI Stop aan de dames AnneMarieke Paulussen en Betty van Haas. 04 april 2009.

Interview,

(2009). Interview met mevrouw. Smeets. 7 mei 2009.

## **Internet bronnen**

[http://www.enci-stop.nl/doc/verslag\\_prov.doc](http://www.enci-stop.nl/doc/verslag_prov.doc)

Stand van Zaken ENCI zie:

[http://www.limburg.nl/nl/html/algemeen/Home/zoek/Zoekresultaten.asp?cx=015384678125063549474%3Ayzgpm5sg-\\_y&cof=FORID%3A11&q=Stand+van+Zaken+ENCI#1227](http://www.limburg.nl/nl/html/algemeen/Home/zoek/Zoekresultaten.asp?cx=015384678125063549474%3Ayzgpm5sg-_y&cof=FORID%3A11&q=Stand+van+Zaken+ENCI#1227)

[www.limburg.nl](http://www.limburg.nl)